

Тема: Завершальний етап війни . Початок революцій .

ХІД УРОКУ

Перевірка знань учнів (усно)

1. Охарактеризуйте основні причини антивоєнних виступів в 1915-1916 рр.
2. Який вплив мала війна на життя людей в тилу?
3. Охарактеризуйте бойові дії 1915-1916 рр.
4. Які зміни сталися в техніці та тактиці введення бойових дій під час війни?
5. Розкрийте взаємозв'язок між перебігом бойових дій на Східному та Західному фронтах у 1915-1916 рр.

Вивчення нового матеріалу.

1. Вихід з війни Росії. Лютнева революція. Надмірне напруження сил під час війни врешті-решт підірвало міць Російської імперії. У березні 1917 р. в країні розпочалася революція, яка позбавила корони царя Миколу II і встановила республіканський лад. Тимчасовий російський уряд дотримувався політики «війна до переможного кінця» і цим прирік себе на поразку.

У жовтні на гаслах «негайного миру без анексій і контрибуцій» до влади в Росії, поваливши Тимчасовий уряд, прийшли при підтримці партії лівих соціалістів-революціонерів більшовики, очолювані Володимиром Леніним. 3 березня 1918 р. у м. Бересті-Литовському комуністична Росія, поступившись німцям територією понад 1 млн кв. км з населенням 62 млн осіб, уклала сепаратний мир з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною і вийшла з війни.

Російського фронту більше не існувало й Німеччина повністю зосередила свої армії на Заході.

Основні етапи російської революції:

- 23 лютого — 3 березня 1917 р. — буржуазно-демократична революція;
- березень—липень 1917 р. — двовладдя;
- липень—жовтень 1917 р. — революційна криза;
- жовтень 1917 р. — червень 1918 р. — встановлення влади Рад;
- червень 1918 р. — березень 1921 р. — громадянська війна.

Документ № 1

«Стаття 1. Росія, з одного боку, й Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія та Туреччина, з іншого, оголошують, що стан війни між ними припинено...»

Стаття 5. Росія негайно здійснить демобілізацію своєї армії...

Стаття 6. Росія зобов'язується негайно укласти мир з Українською Народною Республікою... Територія України негайно очищається від російських військ і російської Червоної гвардії...»

(З Брест-Литовської угоди)

2. Вступ у війну США. Сполучені Штати Америки були країною, яка ніяк не бажала поразки Антанти. Тривалий час їм було не вигідно вступати у війну — адже США постачали країнам Антанти зброю, боєприпаси, продовольство, з державами австро-німецького блоку торгували через нейтральні країни. У 1914 р. американський борг країнам Європи, особливо Англії, складав близько 6 млрд. доларів. У роки війни вони не лише розрахувалися з боргами, а й перетворилися з боржника європейських держав на їхнього кредитора (позики становили понад 10 млрд. доларів). Можлива поразка Антанти могла б зробити проблематичним повернення цих величезних коштів. Також

правлячі кола США прагнули, щоб країна відігравала більш вагому роль у світі, а не взявши участі у війні неможливо було претендувати на участь у розподілі «післявоєнного пирога».

Травня 1915 р., коли спершу напад німецького підводного човна зазнав американський танкер «Галфлайт», а потім сталася трагедія з «Лузитанією». Смерть величезної кількості мирних людей, серед яких були й американські жінки та діти, сколихнула громадську думку. Поки політики сперечалися між собою про заходи, яких повинна була вжити Америка, щоб змусити Німеччину припинити морський розбій, у серпні німецькі підводники торпедували англійський пароплав «Арабик», а у березні 1916 р.- французький пароплав «Сассекс»; серед загиблих знову були американці.

Чим більшого розмаху набувала проголошена Німеччиною «необмежена» підводна війна, тим більше американців схилилися до думки, що на завершальній стадії війни Америка мусить сказати своє вагоме слово. Інші ж брали активну участь в антивоєнних мітингах, що, на думку американців, свідчило про рівень демократії в їхній країні.

З лютого 1917 р. за ініціативою В. Вілсона американський уряд розірвав дипломатичні відносини з Німеччиною, але війну їй ще не було оголошено, оскільки до такого кроку не було формального приводу. Довго очікувати його не довелося: крім того, що у квітні 1917 р. німці потопили п'ять американських торгових суден, агресивність Німеччини щодо США знайшла й документальне підтвердження. Британська розвідка перехопила й передала американському уряду так звану «ноту Циммермана» - німецьку дипломатичну депешу, у якій йшлося про таємні переговори Німеччини з Мексикою з метою утворення військового союзу проти США.

2 квітня 1917 р. В. Вілсон звернувся до конгресу з посланням, закликавши оголосити війну Німеччині. 6 квітня, отримавши схвалення парламенту, В. Вілсон офіційно оголосив, що США вступили у війну. Проте жодної офіційної угоди з Антантою В. Вілсон не уклав; Сполучені Штати вступили у війну як позаблокова країна.

Документ №2

В. Вілсон у Конгресі США (2 квітня 1917 р.): *«Ми не бажаємо ні завоювань, ні панування. Ми не шукаємо для себе ні контрибуцій, ні матеріального відшкодування за ті жертви, які добровільно приносимо. Ми лише одні з борців за права людини...»*

«Ми битимемося за демократію, за права тих, хто підкоряється властям, щоб мати право голосу у своїх власних державах, за права і свободи їх народів, за все загальне панування права, створення такого союзу вільних народів, який принесе мир і безпеку всім народам і, нарешті, зробить сам світ вільним. Розв'язанню цього завдання ми можемо присвятити наше життя і нашу долю...»

3.Воєнні дії на Західному фронті. Обіцяна американська допомога вселила оптимізм у серця союзників, хоч очікувати негайного ефекту від кроку США було марно — перед тим, як прибути до Франції, американські загони повинні були бути відповідно навченими, оскільки не мали належної військової підготовки.

Відтак для німецького командування чи не єдиним шансом уникнути поразки було розгромити Англію й вивести її з війни до того, як нога американського солдата ступить на французький суходіл.

На Західному фронті було призначено нового французького командувача. Ним став Р. Нівель, людина самовпевнена, проте не надто здібна. Він був переконаний, що як тільки захоче, то зможе виграти війну одним ударом. На жаль для нього, Б. Людендорф відвів свої війська до задалегідь обладнаних укріплень. Коли Р. Нівель у квітні 1917 р. перейшов у наступ у Шампані, ворога перед ним... не виявилось.

Французькі війська опинилися на вщент спустошеній війною території, яку вони повинні були пройти на очах у невидимого ними противника. Відбулася битва наприкінці якої французам удалося прорвати оборону і знищити багато німецьких полків. Щоб послабити німецький тиск на французів, британський командувач Хейг розпочав нову атаку біля Іпру. Це був один з найжахливіших ударів у лоб оборони противника за всю війну.

Попереднє бомбардування зруйнувало дренажну систему, що осушувала низину. Безперервні сильні дощі перетворили поле битви у море багнюки, крізь яку, по пояс у воді, кидалися вперед

британські вояки. Зброя всмоктувалася цією багнюкою, як вода губкою. «Це взагалі не було життям», — писав Людендорф, - «це було просто бридке страждання».

Втративши 265 тис. чоловік, британці зайняли близько шести миль заболочених сільськогосподарських угідь.

Найприємнішими для союзників за весь 1917 р. стали лише дві події: прибуття на допомогу перших американських підрозділів та події на Сході. Тут у 1917 р. у війні настав злам — скориставшись успішним Арабським повстанням (1916), яке охопило більшу частину Аравійського півострова, британці рушили на Багдад. На цей час вже не існувало як такої німецької колоніальної імперії. Німецькі колонії перебували під захистом військ, постійно розташованих у Того, Німецькій Океанії, Німецькій Новій Гвінеї та на частині території Китаю, але всі вони капітулювали ще у листопаді 1914 р. У липні 1915 р. Німецька Південно-Західна Африка (тепер Намібія) капітулювала перед південноафриканськими військами, у той час як у лютому 1916 р. припинив опір Камерун. У грудні 1917 р. союзники вступили до Єрусалима, поклавши край багатостолітньому пануванню тут турків. Усі колонії, за винятком Німецької Східної Африки (Танганьїка), припинили опір і оголосили про вихід з війни на третій день після підписання Німеччиною перемир'я.

На політичному фронті союзники мали двох впливових військових лідерів: британського прем'єра Д. Ллойд Джорджа і 76-річного Ж. Клемансо, якого за його антинімецьку рішучість називали «тигром». Я весь час веду війну, - заявляв Ж. Клемансо. Наявність таких авторитетних лідерів була необхідністю для здобуття перемоги, але й при цьому лише небагато хто осмілювався передбачати близьке завершення війни.

У 1917 р., маючи на своєму озброєнні понад 300 підводних човнів, Німеччина на весь світ заявила, що безжально топитиме кораблі Антанти і нейтральні судна, що йтимуть у бік Англії.

Виразу ж вона поновила торпедні атаки із субмарин. Проте Німеччина грала в азартну гру, адже, здійснюючи блокаду Британії, вона спонукала до вступу у війну США, де ще не загоїлися душевні рани, завдані трагедією «Лузитанії».

У квітні 1917 р. німецькі підводні човни потопили цілий флот із британських і нейтральних кораблів загальною водомісткістю понад 1 млн. тонн. Кожен четвертий корабель, що залишав британський порт, уже ніколи туди не повернувся...

Проти дій німецьких субмарин, які атакували кораблі, була лише одна ефективна зброя — конвой. Кораблі зосереджувалися у групу і рухалися в супроводі потужних військових крейсерів і британських та французьких підводних човнів.

Незважаючи на протидію Адміралтейства (британського морського відомства), прем'єр-міністр Д. Ллойд Джордж наполіг, щоб усі торгові кораблі ходили у складі конвою. У результаті втрата союзників і нейтральних держав на морі скоротилися.

Загалом за роки війни німецькими підводними човнами було потоплено понад 1 000 британських і французьких кораблів, зокрема 100 бойових надводних суден і 178 підводних човнів противника. У жовтні 1917 р. у Німеччині було прийнято «програму Шеєра», за якою планувалося поставити у бойовий стрій ще 376 «II-боутів». Та часу на втілення цієї програми історія Німеччині не залишила.

З вересня 1917 р. британці та американці спільними зусиллями збудували багато нових кораблів. Натомість втрачених Британією, а на кінець року вони спустили на воду субмарини, які були могутнішими за німецькі. Найстрашніша небезпека залишилася позаду, і тепер вже Велика Британія повільно затягувала на шиї Німеччини мотузку блокади. На Німеччину невідворотно насувався голод. Споживання м'яса у країні вже становило лише чверть від рівня споживання в 1914 р., а темпи смертності серед новонароджених і маленьких дітей зросли на 50 %.

Останній рік війни розпочався важливою політичною подією - у січні 1918 р. В. Вілсон оприлюднив у Конгресі США «14 пунктів», що закладали основи післявоєнного миру. Цей документ, який суттєво вплинув на події на фронтах, а ще більше - на післявоєнне облаштування світу, було перекладено багатьма мовами й видруковано загальним накладом понад 6 млн примірників.

Допоки політики ворогуючих країн, насамперед Німеччини, вирішували, як ставитися до «14 пунктів», Е. Людендорф, командувач німецького Західного фронту і фактичний диктатор країни, визначив головну свою мету — завдати нокаутуючого удару військам Антанти неодмінно до того часу, коли американська військова сила розпростає свої могутні плечі.

Масований німецький наступ, що розпочався у березні 1918 р., привів німців, як і в 1914 р., на Марну. Перед обличчям цієї небезпеки союзники нарешті домовилися між собою про єдиного командувача всіх їхніх сил - французького маршала Ф. Фоша. Оборонна лінія союзників прогнута, але не прорвалася. Німці, які тепер атакували, зазнавали таких само жахливих втрат, як це раніше було з англійцями і французами.

Німеччина боролася з останніх сил; британська морська блокада змушувала страждати не лише німецьких солдатів, що не мали достатньо харчів і набоїв, а також їхні сім'ї на батьківщині. Завзяття німців помітно гасло, і тепер вже Е. Людендорф без військової поліції не міг змусити своїх вояків з останніх сил прорватися до Парижа. Німецький наступ захлинувся в крові.

8 серпня, у день, який Е. Людендорф назвав «чорним днем німецької армії», союзники завдали могутнього контрудару. Кинувши у бій 450 танків, британці змусили німців відступити до Ам'єна. Американці висаджувалися на узбережжі Франції цілодобово. Німці вже не вірили у перемогу, але ще сподівалися укласти мир на прийнятних для Німеччини умовах. Найкращим варіантом було припинити опір на принципах, викладених у «14 пунктах», тому ще влітку німецький уряд звернувся з пропозицією про переговори на вілсомівських засадах.

У жовтні 1918 р. у Франції вже було розгорнуто американську армію чисельністю понад 1 млн 750 тис. чоловік.

4. Закінчення війни. Комп'єнське перемир'я. Хоча головні битви розгорталися у 1918 р. на Західному фронті, не вони завершили війну, а події на Східному фронті.

Упродовж двох років у північній частині Греції англо-французькі війська безрезультатно боролися проти Центральних держав. Тепер у них з'явився шанс: у серпні було зайнято і звільнено Сербію, а у наступні місяці Туреччина зазнала поразки у Вірменії та Сирії.

Потім настала черга Австро-Угорщини. Італійці нарешті поквиталися за попередні принизливі поразки, атакувавши австрійську армію з півдня. На територію Австро-Угорської імперії впала злива бомб, нашіпгованих не вибухівкою, а листівками із закликом до капітуляції. У них неавстрійським народам обіцялися свобода, мир і національне самовизначення. Воєнні поразки австрійської армії, блокада і пропаганда союзників спричинили розпад імперії на національні держави.

Наприкінці вересня 1918 р. П. Гінденбург і Е. Людендорф заявили німецькій владі, що армія вже не має сил боротися і поставили вимогу укласти перемир'я. Відтак німецький принц Макс Баденський звернувся з цим до В. Вілсона. До Німеччини приєдналася й Австро-Угорщина. Поки тривали переговори, сталися події, що прискорили розв'язку: 28 вересня з війни вийшла Болгарія, у жовтні — Туреччина, а в листопаді — Австро-Угорщина.

На тлі поразки своїх союзників та нестримного відступу німецької армії на Заході, повстання німецьких військових моряків, що 3 листопада 1918 р. поклало початок революції в Німеччині, зречення кайзера Вільгельма II у Комп'єнському лісі біля залізничної станції Ретонд 11 листопада 1918 р. було підписано перемир'я. Спочатку на Західному фронті, а потім повсюдно в Європі запанувала тиша. Офіційно на континенті настав мир.

Документ №3

З угоди про перемир'я між союзниками та Німеччиною

Стаття 1. Припинення воєнних дій на суходолі та в повітрі протягом 6 годин після підписання перемир'я.

Стаття 2. Негайна евакуація зайнятих країн: Бельгії, Франції, Люксембургу, також і Ельзасу-Лотарингії — за таким розрахунком, щоб вона була здійснена протягом 15 днів...

Стаття 4. Поступка німецькою армією такого військового майна: 5 тисяч гармат, 25 тисяч кулеметів, 3 тисячі мінометів та 1700 аеропланів.

Стаття 5. Евакуація німецьких армій з місцевостей на лівому березі Рейну.

Місцевостями на лівому березі Рейну управлятимуть місцеві власті, але під контролем окупаційних військ союзників та Сполучених Штатів...

Стаття 12. Усі німецькі війська, що тепер перебувають на територіях, які становили до війни частину Австро-Угорщини, Румунії й Туреччини, повинні негайно повернутися до Німеччини.

Усі німецькі війська, що тепер перебувають на територіях, із яких складалася до війни Росія, так само повинні повернутися до Німеччини..., тільки-но союзники визнають, що для цього настав момейт, узявши до уваги внутрішнє становище цих територій... і

Стаття 29. Евакуація Німеччиною з усіх портів Чорного моря й передача союзникам і Сполученим Штатам усіх російських військових суден, захоплених німцями в Чорному морі...

5. Наслідки війни. Війна, під час якої союзники щонайменше чотири рази були близькі до поразки, закінчилася. Наприкінці її Центральні держави воювали проти держав, що мали переважуючі фінансові, військові та трудові ресурси світу. Також союзники цілком контролювали моря, а на останній фазі війни мали перевагу в повітрі. Авіація у цій війні використовувалася не стільки для завдання бомбових ударів, скільки для ведення повітряної розвідки за переміщенням ворожої армії.

Дві величезні помилки, яких припустилася Німеччина, вторгнення в нейтральну Бельгію і ведення «необмеженої» підводної війни, об'єднали проти неї з метою убезпечити світ від німецького мілітаризму більшість країн. Обидві ці акції Німеччини були викликом моральним засадам більшості націй і не могли бути залишені без покарання.

Після завершення Першої світової війни сталися зміни у співвідношенні сил у світі:

— країни Четвертного блоку (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина) зазнали поразки і теж випали з гурту країн, які визначали світову політику; ,

— позиції Англії та Франції послабилися внаслідок зростання впливу США та Японії;

— припинили існувати імперії: Німецька, Російська (хоча згодом Російська імперія відродилась у формі СРСР), Австро-Угорська, Османська;

На території Європи утворилися нові держави Польська Республіка, Чехо-Словацька Республіка, Королівство сербів, хорватів і словенців (з 1929 р. Югославія), Австрія, Угорщина, Фінляндія, Литва, (Латвія, Естонія. Це докорінно змінило становище в Східній Європі. Порушення етнічного принципу під час установа нових держав та амбіції їхніх лідерів перетворили цей регіон у постійне джерело напруження.

Значно змінилися кордони європейських держав: на 70 % сучасних кордонів в Європі склалися внаслідок Першої світової війни.

Відбулося утворення національних держав у Європі.

(учні перемальовують таблицю в зошит)

Дата	Подія
Червень 1917 р.	Проголошення незалежності Литви
Грудень 1917 р.	Утворення незалежної Фінляндії
Січень 1918 р.	Проголошення незалежності Української Народної Республіки
Лютнь 1918 р.	Утворення незалежної Естонії
Жовтень 1918 р.	Утворення Чехословаччини
Листопад 1918 р.	Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки
	Утворення незалежної польської держави
	Проголошення Австрійської республіки
	Проголошення Угорської республіки

	Утворення незалежної Латвії
Грудень 1918 р.	Створення Королівства сербів, хорватів, словенців
Червень 1919 р.	Проголошення Веймарської республіки в Німеччині

Бойові дії минулої війни призвели до розорення економіки багатьох країн, зокрема промисловості, транспорту, сільського господарства. Так, Росія втратила 60 % того, що мала перед початком війни; Австро-Угорщина -41, Німеччина- 33, Франція—31; Англія — 15%. Загальні втрати країн-учасниць оцінюють у 80 млрд. дол.

Лише Японія та США примножили свої багатства, оскільки не брали активної участі у війні, а їхні території не були ареною бойових дій.

Водночас війна прискорила технічний прогрес, сприяла завершенню індустріалізації та заклала принципово нові форми організації та управління виробництвом. Державне втручання у виробництво і його регулювання значно посилились.

Великими були людські втрати — 10 млн. загиблих, 20 млн. поранених і калік (із них 90 % становили військові, а 10 % — цивільне населення). Не менше 6 млн. осіб, ослаблених тягарем війни, померло в результаті страхітливої епідемії грипу (іспанка) 1918- -1919 рр.

Мирне населення, що потерпало від неймовірних труднощів, із якими воно мирилось у перші роки війни, із затягуванням бойових дій почало боротьбу не тільки за свої права, а й проти тих сил, які цю війну розв'язали.; Як наслідок у ряді європейських країн: Росії, Німеччині, Угорщині, Австрії, Фінляндії, Словаччині — спалахнули революції. В інших: Англії, Франції, США — були здійснені реформи. В Італії було встановлено фашистську диктатуру.

Війна і революції привели до краху монархій: із 41 правлячої династії в Європі напередодні війни після її завершення залишилося тільки 17,

Відтак посилюлися міграційні процеси: великі маси людей переселилися з однієї країни в іншу. Гостро постала проблема біженців. Тільки з Росії протягом 1918'—1920 рр. емігрували 2 млн осіб.

Перша світова війна активізувала національно-визвольний рух у країнах Азії та Африки:

— У Туреччині сталася національна революція — було скинуто султанат і проголошено республіку на чолі з Ататюрком, який здійснив низку реформ, спрямованих на модернізацію країни;

— в Ірані до влади доступилися націоналісти, які теж здійснили реформи на кшталт турецьких;

— Афганістан захистив свою національну незалежність;

— у середині 1920-х рр. було об'єднано Китай під владою Чан Кай-ші, лідера партії Гоміндану. Проте зародився новий конфлікт між націоналістами і комуністами;

— в Індії англійські колонізатори змушені були піти на розширення представництва індійців в органах влади;

— розпочався новий етап національно-визвольної боротьби народів, які перебували у колоніальній залежності. Посилився процес політизації цієї боротьби.

Перша світова війна позначилася й на воєнному мистецтві та методах ведення війни. Уперше у війнах з'явилися безперервні фронти, стала масово використовуватися бойова техніка (танки, літаки, машини тощо). Стали застосовуватися і варварські методи ведення війни: використання зброї масового знищення — хімічної. Уперше війна зачепила всіх громадян воюючих держав. Вагомим чинником війни стала економіка, могутність якої визначала могутність армії.

Отже, Перша світова війна стала важливим рубежем у розвитку людства. Вона довела єдність і взаємозалежність світу і започаткувала докорінні зміни в економіці, внутрішньополітичному житті, і міжнародних відносинах, культурі, а головне — у свідомості населення.

Домашнє завдання

- 1) Опрацювати § 2 з підручника;
- 2) Написати конспект